

OTA-ONALAR VA FARZANDLAR O'RTASIDA TO'G'RI MUNOSABAT O'RNATISH.

Abbozova Matluba

Qashqadaryo viloyati Nishon tumani 20-maktab psixologi

Annotatsiya: Oilaviy munosabatlardagi kelishmovchiliklarni farzandlar hayotiga ta'siri, ota-ona o'zaro muommolarni qanday hal qilishi va farzandlar bilan to'g'ri muloqot qilishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Muloqot, oila, nutq, kommunikativ, perseptiv, krizis, komil inson, farzand tarbiyasi.

Psixik taraqqiyot bolaning insoniyat tarixi davomida to'plagan bilim va tajribalami o'zlashtirishi hamda shaxs sifatida shakllanib borishi jarayonidan iborat. Yosh individ psixik taraqqiyotining aniq vaqt chegarasiga ega bo'lgan bosqichi. Psixik taraqqiyotning har bir bosqichida individda muayyan fiziologik va psixologik o'zgarishlar kuzatiladi. Odatda psixologiyada xronologik va psixologik yosh ajratiladi. Xronologik yosh inson tug'ilgandan boshlab necha yosh yashaganini ifodalaydi. Psixologik yosh esa inson psixik rivojlanishi darajasini aks ettirib, ko'pincha aqliy yosh deb ataladi. Aqliy yosh turli yoshdagi odamlar uchun mo'ljallangan maxsus test topshiriqlari orqali aniqlanadi. Aqliy yoshning xronologik yoshga nisbati bola psixik taraqqiyotining o'ziga xos ko'rsatkichi — intellektual rivojlanish koeffitsientini hosil qiladi, bu koeffitsient ingliz tilidan olingan qisqartma IQ harflari orqali belgilanadi. Bularda albatta bolalar psixologiyasini bilish katta ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy munosabatlarni yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lishi juda katta hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan omildir. Bunda birinchi navbatda muloqotning samimiyligi muhim rol o'ynaydi. Ba'zi oilalarda bolalarning kattalar oldida o'zini muntazam so'roq qilinayotgandek yoki hisobot berayotgandek his qilishlari, bolani ota – ona

oldida havotirlanish darajasini muntazam yuqori bo'lishi, bolalarda aybdorlik hissini chuqur singdirilganligi, bola shaxsini haqorat qilib kamsitish orqali uning o'z – o'ziga beradigan bahosini pasaytirish, o'ziga bo'lgan ishonchini yo'qotishga olib keladi.

Salbiy iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik muhitda dunyoga kelgan avlod ham xuddi shu muhit ta'sirida voyaga etadi. Ota–onalarda salbiy xususiyatlarning doimiy dominant bo'lishi asta – sekin farzandlariga o'ta boradi va ular ota-onada bo'lgan ushbu salbiy xususiyatlarni o'z farzandlariga ham yetkazib berish ehtimoli mavjud. Demak, oilalarning mustahkamligi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, milliy xavfsizligini, uning ravnaqi, taraqqiyotini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Hozirgi vaqtda oilalar mustahkamligini ta'minlash va bu masalani to'g'ri hal etilishning asosiy yo'li bo'lmish yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasi hech kechiktirib bo'lmaydigan, sustkashlikka yo'l qo'yib bo'lmaydigan, o'ta jiddiy yondashishlarni talab etuvchi davlat, hukumat miqyosidagi dolzarb masaladir. Buning muvaffaqiyatli amalga oshishiga jamiyatimizning har bir fuqarosi, ota-onalar, hamma birdek mas'uldir. Farzand oilalalar mustahkamligini ta'minlovchi, rishtalarni yanada mustahkamlovchi va umrimiz davomchisidir. Bola tug'ilgandan to 3 yoshgacha bo'lgan davrda asosan oilada tashqi muhit bilan tanishadi va oilada tarbiyalanadi, nutqi shakllanadi. Biologik va psixologik jixatdan rivojlanadi. Bola oiladan tashqaridagi ijtimoiy institutlar – maktabgacha ta'lim muassasasiga, maktabga bora boshlaydi. Bu joylar shunday maskanki, u yerda har bir bolaning qay darajada va qanday ijtimoiylashgani sinovdan o'tadi. Chunki u endi nafaqat o'zi tengqur bolalar bilan, balki kattalar, begonalar, ko'chadagi turli toifali insonlar bilan muomalaga kirisha boshlaydi. Bu muomala jarayonida uning qanchalik hayotga tayyorligi, oilasida qanday ahloqiy va ma'naviy o'g'itlarni olganligi, kimning bolasi ekanligi, oilaviy muhiti qandayligi bilina boshlaydi. Eng muhimi – maktabga kelgach, bolaning aqliy va intellektual salohiyati, intizomi tekshiruvdan o'tadi. Ya'ni, bolasini maktabga berar ekanlar, ota-onalar ham jamoatchilik oldida o'ziga xos sinov va tekshiruvdan o'tayotganday his qiladilar. Yaxshi yoki yomon ota-onalik rollari maktab yillarining dastlabki oy va yillarida bilingani sababli, ko'pgina

ota-onalar ayni shu davrlarda kuchli stressni boshidan kechiradilar.

Bola o'smirlik davriga qadam bosganda, u ota-onasidan mustaqillikni, hadeb ta'qib qilavermaslikni da'vo qila boshlaydi. Ota-onaning farzand oldidagi obro'si, kerakligi darajasi pastlay boshlaydi. Bu davrga kelib ota ham, ona ham o'zining farzandiga nisbatan munosabatlarini o'zgartirishga majbur bo'ladi, chunki bolada yangicha talab va istaklar, yangicha fikrlash, urf-odatlar, musiqaga havas, turli xil guruhlar bilan muloqotda bo'lishga intilishlar paydo bo'ladi. Chunki bu davr ham o'ziga krizis bilan o'tadi. Bu davr ota-onaning bolasida paydo bo'layotgan o'zgarishlarga, yoshga oid yangiliklarga qanchalik fahm va farosat bilan, sabr-qanoat bilan turib berishlarini sinovdan o'tkazadi. Sinovdan yaxshi o'tgan ota-onaning bolasi keyingi bosqichga eson-omon yaxshilik bilan, ochiq ziddiyatlarsiz o'tib oladi, aks holda o'smirlik davrining o'ziga xos ziddiyatlari girdobida ota-ona – bola munosabatlari jiddiy yomonlashadi, ayrim bolalar uydan ketib qolish holatlarigacha boradi. Shu holatlarni oldini olish uchun avvalambor bu davrdagi bolalarni fikrlariga keskin qarshi chiqmagan holda vaziyatning oqibatlari haqda gaplashish kerak bo'ladi. Ayrim ota-onalar farzand tarbiyasida "Bog'bon" usulidan foydalanadi. Bu esa har oim ham yaxshi natija bermaydi. Chunki bola nihol emaski noto'g'ri shoxlarini keskan bilan to'g'ri o'sib ketadigan. Masalan: bola qiziqqan biror bir salbiy narsalarni undan olib qo'ysak yoki biror joyga borishini cheklab qo'ysak bu bilan uni o'sha narsalarga nisbatan qiziqishi yo'q bo'lib qolmaydi. Balkim shu narsani vaqtincha to'xtatib turishi mumkin. vaqt o'tib bu holat yana takrorlanishi mumkin. Shu sababdan ota-ona farzandiga o'zi o'rnak bo'lgan holda kundalik hayotida oltin so'zlardan foydalanib borishi lozim. farzand bilan har kuni salbiy va ijobiy narsalar haqda suhbatlashsa, bu narsalarni inson hayotiga ta'sirini birgalikda tahlil qilib, bolani o'zida shu narsalar haqida to'g'ri fikrlarni shakllantirishi kerak. Har bir bola takrorlanmas beg'ubordir, shuningdek bolaning yomoni ham bo'lmaydi. Faqatgina noto'g'ri tarbiya, noto'g'ri muhit, noto'g'ri muloqot bo'lishi mumkin. Tajribali psixolog A.A. Bodalyev esa shaxs o'yinda, o'qishda, muloqotda, ya'ni faoliyatning turli sohalarida o'zining o'rnini bilishi zarurligini uqtiradi. U o'zining «Shaxs va jamiyat» kitobida bu masalaga katta

e'tibor berib, bu muammolar kam o'rganilganligini ta'kidlaydi. Muloqotning muvaffaqiyatli bo'lishida shaxsning shakllangan sifatlari, fazilatlarining ahamiyati juda katta. Jumladan, shaxsda ijobiy fazilatlar yaxshi shakllangan bo'lsa (xushmuomalalik, kamtarlik, insonparvarlik, to'g'ri so'zlilik, vijdonlilik kabilar) muloqot jarayoni yaxshi o'tadi. Chunki shaxslar bir-birini to'g'ri tushunishlari uchun, muloqot muvaffaqiyatli bo'lishi uchun ular samimiy bo'lishlari lozim. Xullas farzand tarbiyasida muloqotni to'g'ri o'rnatish va bolalarda ham samimiy xususiyatlarni shakllantirish juda katta ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. G.B. Shoumorov . Oila psixologiyasi T.2003
2. M.G. Davletshin . Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. T.2004
3. V. Karimova. Oila psixologiyasi. T.2007
4. www.Expert.psychology.ru
5. O. Musurmonova . Oila ma'naviyati -milliy g'urur.
6. Deyl Karnegi. Muomala sirlari. T.«Navro'z» nashriyoti. 1992
7. M. Maxsudova. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. (uslubiy qo'llanma) Namangan. 2003.
8. M. Maxsudova. Z. Qurbonova. Umumiy psixologiya. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2004.